

SỬ DỤNG TƯ LIỆU ĐỊA BẠ TRIỀU NGUYỄN TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ ĐỊA PHƯƠNG CHO SINH VIÊN SƯ PHẠM TRƯỜNG ĐẠI HỌC CẦN THƠ

BÙI HOÀNG TÂN*

Ngày nhận bài: 06/08/2017; ngày sửa chữa: 07/08/2017; ngày duyệt đăng: 16/08/2017.

Abstract: The cadastral register of Nguyen dynasty is an important source of information on the study of land ownership in Cochinchina. The use of this source in local history teaching for history teacher students at Can Tho University is an indispensable need for improving the quality of history lectures. In this respect, this paper aims to identify and examine these issues in order to contribute to improving the development of approaching methods and using methods the cadastral register of Nguyen dynasty in local history teaching for students. This would be significant in suggesting new study on the cadastral register of Nguyen dynasty and pose challenge of local history teaching in new methods.

Keywords: The cadastral register, Nguyen dynasty, local history, Can Tho University.

1. Giá trị của tư liệu địa bạ (TLĐB) triều Nguyễn

TLĐB triều Nguyễn là một trong những nguồn tài liệu lưu trữ phong phú lịch sử (LS) Việt Nam trên nhiều phương diện “Địa bạ là văn bản chính thức về địa giới và diện tích các loại ruộng đất, các loại hình sở hữu ruộng đất của làng xã được xác lập trên sự khám đạc và xác nhận của chính quyền dùng làm cơ sở cho việc quản lí ruộng đất và thu tô thuế của nhà nước [1; tr 7]. Nội dung các TLĐB phản ánh khá nhiều khía cạnh của đời sống xã hội Việt Nam dưới triều Nguyễn về tình hình sở hữu và sử dụng ruộng đất, kinh tế nông nghiệp, địa lí tự nhiên, địa danh, dân số, tộc người, ngôn ngữ và những vấn đề về làng xã Việt Nam...

Các TLĐB này là kho tàng di sản văn hóa, LS Hán Nôm quý hiếm, đồ sộ của LS Việt Nam được bảo tồn, lưu giữ. Nguồn tư liệu này không chỉ phong phú về số lượng mà còn mang giá trị khoa học trên nhiều lĩnh vực đã tồn tại theo thời gian, đặc biệt TLĐB còn được xem là “quốc bảo” về chế độ sở hữu ruộng đất của Việt Nam dưới triều Nguyễn.

Do vậy, các thông tin từ TLĐB có vai trò quan trọng trong việc bổ sung nguồn sử liệu có giá trị học thuật phục vụ cho nghiên cứu và học tập của sinh viên (SV) Sư phạm LS - Trường Đại học Cần Thơ.

2. Sử dụng TLĐB triều Nguyễn trong dạy học LS cho SV Sư phạm LS - Trường Đại học Cần Thơ

2.1. Định hướng phương pháp khai thác TLĐB triều Nguyễn. “TLĐB thông thường được tiếp cận theo 2 phương pháp cơ bản tiếp cận theo diện rộng và tiếp cận theo chiều sâu” [2; tr 196].

2.1.1. Tiếp cận theo diện rộng. Là phương pháp khai thác các thông tin cơ bản của nội dung địa bạ về các đơn vị hành chính, về diện tích các loại ruộng đất... Qua đó, chúng ta có thể tổng hợp và thống kê

các số liệu cơ bản về diện tích ruộng đất của các đơn vị hành chính đã được ghi nhận trong địa bạ nhằm “làm nổi bật những nét chính yếu của chế độ sở hữu ruộng đất nói riêng và của nền hành chính nói chung” [1; tr 12]. Tiếp cận thông tin địa bạ triều Nguyễn theo hướng này bao gồm nhiều công trình dịch thuật và nghiên cứu tổng quan về địa bạ triều Nguyễn ở Nam Kỳ và Trung Kỳ của Nguyễn Đình Đầu. Tuy tác giả chỉ cung cấp những thông tin cơ bản về địa bạ nhưng thành quả vô cùng quý giá và bước đầu “đặt lại một số vấn đề buộc các nhà khoa học phải kiểm tra lại nhận thức cũ của mình” [1; tr 12]. Phương pháp này thuận lợi trong nghiên cứu tổng quan về tình hình ruộng đất góp phần định hướng phân tích chuyên sâu về tình hình quản lí, sở hữu ruộng đất và canh tác nông nghiệp.

2.1.2. Khai thác theo chiều sâu. Là sự kết hợp giữa phương pháp tổng hợp thông tin tổng quan với phương pháp phân tích nội dung thông tin một cách chuyên sâu trong mỗi nội dung địa bạ được khai thác. Tiếp cận theo hướng này có thể kể đến hai tập chuyên khảo đầu tiên “Địa bạ Hà Đông” (1995) và “Địa bạ Thái Bình” (1997) do Phan Huy Lê chủ biên. Phương pháp này tuy mất nhiều thời gian và công sức nhưng phác họa được tổng thể với nhiều nội dung có giá trị về sở hữu đất đai và kinh tế nông nghiệp ở các địa phương dưới triều Nguyễn. Những nội dung địa bạ nếu không áp dụng phương pháp phân tích chuyên sâu thì khó có thể khai thác hết giá trị thông tin của địa bạ triều Nguyễn để phục vụ cho nghiên cứu và học tập.

2.2. Nội dung TLĐB triều Nguyễn được khai thác trong dạy học LS địa phương ở Trường Đại học Cần Thơ. Đối với việc dạy học LS địa phương cho

* Trường Đại học Cần Thơ

SV chuyên ngành LS Trường Đại học Cần Thơ, có thể khai thác một số nội dung cơ bản của địa bạ Nam bộ được lập dưới triều Nguyễn: - Các thông tin về đơn vị hành chính và địa giới hành chính ở Nam bộ dưới triều Nguyễn (xã, thôn, tổng, phủ, trấn, tỉnh...) được ghi nhận trong địa bạ; - Các thông tin về diện tích ruộng đất ở Nam bộ, các loại hình ruộng đất, các hình thức sở hữu ruộng đất; - Các thông tin về chủ sở hữu ruộng đất: nguồn gốc, dân tộc, giới tính, địa vị xã hội; - Tình hình sở hữu ruộng đất và kinh tế nông nghiệp theo đơn vị địa phương qua nghiên cứu địa bạ triều Nguyễn; - Tình hình quản lý và sử dụng ruộng đất theo đơn vị địa phương; - Nội dung về công điền, công thổ ở Nam bộ dưới thời Nguyễn; - Các địa danh ở Nam bộ qua nội dung ghi chép trong địa bạ; - Các vấn đề về sở hữu ruộng đất ở Nam bộ qua ghi chép trong TLĐB triều Nguyễn: hình thức sở hữu ruộng đất, cách thức sở hữu, đặc điểm chế độ sở hữu ruộng đất ở Nam bộ; - Thông qua các nội dung này sẽ bổ sung nguồn dữ liệu khoa học cho bài giảng LS địa phương thêm phong phú, đồng thời góp phần định hướng đề tài tốt nghiệp nghiên cứu về LS Nam bộ cho SV ngành Sư phạm LS - Trường Đại học Cần Thơ.

2.3. Các hình thức sử dụng TLĐB triều Nguyễn trong dạy học LS địa phương ở Trường Đại học Cần Thơ. Học phần LS địa phương trong chương trình đào tạo SV ngành Sư phạm LS - Trường Đại học Cần Thơ được thiết kế với hai nội dung chính: - *Lí thuyết về kiến thức cơ bản của LS địa phương, công tác sưu tầm, nghiên cứu và biên soạn LS địa phương;* - *Thực hành nghiên cứu, biên soạn LS địa phương.*

- *Với nội dung giảng dạy lí thuyết:* tùy thuộc vào nội dung học tập của học phần, SV sẽ tham khảo TLĐB thông qua nội dung nghiên cứu của GV; hoặc SV được tham khảo bản dịch TLĐB phục vụ cho nội dung học tập. Về cơ bản, trong nội dung học tập lí thuyết của học phần LS địa phương thì tài liệu địa bạ là vừa là một dạng đồ dùng trực quan, vừa là loại tài liệu gốc được sử dụng trong dạy học LS. Qua đó, chúng ta sẽ góp phần tạo được biểu tượng và hình thành được các khái niệm về kiến thức LS địa phương một cách cơ bản trên cơ sở trực tiếp quan sát và nghiên cứu các tư liệu học tập thực tế.

- *Về thực hành nghiên cứu, biên soạn LS địa phương:* chủ đề học tập thực hành LS địa phương rất phong phú, GV sẽ lựa chọn các chủ đề phù hợp cho SV thực hành các kĩ năng khai thác tài liệu địa phương, biên soạn một mảng đề tài về LS địa phương, tổ chức hoạt động ngoại khóa... Như vậy, TLĐB sẽ là tài liệu học tập hữu ích cho SV khi lựa chọn chủ đề thực hành nghiên cứu về tình hình kinh tế nông nghiệp, sở hữu

ruộng đất ở các địa phương Nam bộ dưới triều Nguyễn, nghiên cứu về địa danh Nam bộ, về ngôn ngữ... Đặc biệt, TLĐB sẽ là nguồn tài liệu tương tác chính để SV thực hành dưới sự hướng dẫn của GV về khai thác nội dung về LS kinh tế nông nghiệp, cơ cấu sở hữu và sử dụng ruộng đất ở địa phương. Đồng thời căn cứ vào các ghi chép trong địa bạ, GV sẽ hướng dẫn SV tiến hành khảo sát thực địa theo yêu cầu của học phần đề ra. Trên cơ sở đó, SV sẽ được hướng dẫn biên soạn một bài giảng về LS địa phương bằng việc sử dụng tư liệu gốc (địa bạ) trong dạy học LS. Qua đó, SV sẽ được rèn luyện và bồi dưỡng phương pháp nghiên cứu, kĩ năng thực hành chuyên môn qua việc tiếp xúc và làm quen với tài liệu LS mang tính chất địa phương như địa bạ Nam bộ.

3. Thuận lợi và những khó khăn

3.1. Thuận lợi. Địa bạ triều Nguyễn là loại tài liệu gốc mang giá trị khoa học cao, được xem như là “*quốc bảo*” về chế độ sở hữu ruộng đất của nước ta dưới triều Nguyễn. Vì vậy, việc dạy học LS địa phương qua TLĐB sẽ góp phần cụ thể hóa các sự kiện, hiện tượng LS một cách khoa học, làm phong phú kiến thức LS cho SV. Qua khai thác các giá trị nội dung trong TLĐB triều Nguyễn, đặc biệt là địa bạ Nam bộ giúp SV hiểu sâu sắc hơn về LS dân tộc dưới triều Nguyễn cũng như quá trình quản lý, sử dụng ruộng đất ở từng địa phương một cách cụ thể hơn. Đặc biệt, TLĐB còn có ý nghĩa trong việc gợi mở nghiên cứu mới về xác lập chủ quyền lãnh thổ quốc gia ở vùng biên giới Tây Nam trong mối quan hệ giữa Đại Nam - Chân Lạp ở thế kỉ XIX. Qua đó, góp phần quan trọng vào việc nhận thức và giáo dục nhận thức cho SV về chủ quyền lãnh thổ của dân tộc Việt Nam.

Về phát triển kĩ năng cho SV: TLĐB triều Nguyễn nếu được sử dụng hợp lí trong dạy học LS nói chung và dạy học LS địa phương nói riêng sẽ góp phần rèn luyện, phát triển kĩ năng cho SV như: tìm kiếm và xử lí thông tin, phát triển tư duy độc lập, phát triển kĩ năng thực hành và nghiên cứu tư liệu, hệ thống hóa được phương pháp dạy và học LS với tư liệu gốc.

Về giáo dục: việc sử dụng TLĐB trong nghiên cứu và giảng dạy LS địa phương đã góp phần quan trọng vào việc giáo dục niềm đam mê học tập và nghiên cứu LS cho thế hệ trẻ. Qua khai thác những giá trị nội dung trong TLĐB và sử dụng chúng vào việc giảng dạy LS địa phương đã tạo nên sức thuyết phục và rung cảm của SV đối với các giá trị LS mà cha ông đã để lại. Đồng thời, qua đó còn khơi dậy trong SV về ý thức học tập và hình thành những nhận thức đúng đắn về LS nhằm mang lại những ý tưởng sáng tạo đối việc xây dựng và phát triển quê hương hôm nay.

3.2. Những khó khăn. Quá trình khai thác và sử dụng TLĐB triều Nguyễn trong dạy học LS ở Trường Đại học Cần Thơ sẽ gặp một số những khó khăn, đòi hỏi giảng viên (GV) và SV cần khắc phục như sau:

- TLĐB triều Nguyễn thuộc loại hình tư liệu gốc nên khi sử dụng trong dạy học cần đảm bảo các yêu cầu về tính khoa học, tính tư tưởng, tính sư phạm, tính vừa sức và tính kinh tế. Ngoài ra, TLĐB triều Nguyễn còn là đồ dùng trực quan được sử dụng trong dạy học LS, do đó cần chú ý các nguyên tắc về lựa chọn nội dung phù hợp với bài học LS; sử dụng phương pháp dạy học thích hợp nhằm phát huy được tính tích cực trong học tập của SV; đảm bảo được phát triển năng lực thực hành của SV.

- TLĐB triều Nguyễn được ghi chép bằng chữ Hán, do vậy việc khai thác nội dung địa bạ đòi hỏi năng lực hiểu biết ngôn ngữ văn tự Hán Nôm của GV. Đây quả thực là rào cản không nhỏ đối với GV và SV ngành Sư phạm LS ở Trường Đại học Cần Thơ trong việc “giải mã” tư liệu cổ nhằm phát triển năng lực nhận thức mới vấn đề LS.

- Tài liệu địa bạ thuộc loại tài liệu lưu trữ quốc gia mang tính chất “quý hiếm” nên việc khai thác và trích lục tài liệu địa bạ cần tính đến hiệu quả về thời gian, năng lực và kinh tế của nghiên cứu viên. Do vậy, cần cần nhắc lựa chọn khai thác những nội dung cần thiết có liên quan đến bài học LS và thuận lợi trong nghiên cứu về địa phương. Ví dụ, khai thác địa bạ Nam Kỳ “lục tỉnh” sẽ phù hợp hơn đối với SV ở Trường Đại học Cần Thơ trong học tập.

4. Kết luận

Dạy học LS địa phương là một trong những nội dung quan trọng góp phần bồi dưỡng và nâng cao trình độ chuyên môn cho SV ngành Sư phạm LS - Trường Đại học Cần Thơ. Trong nhiều năm qua, việc dạy học LS địa phương đã được thực hiện bằng nhiều phương pháp khác nhau nhằm mang lại hiệu quả tốt nhất cho quá trình đào tạo. Tuy nhiên, việc sử dụng TLĐB trong dạy học LS địa phương là một thử nghiệm mới ở Trường Đại học Cần Thơ, bước đầu đã mang lại những tín hiệu tích cực trong việc rèn luyện và nâng cao kĩ năng thực hành chuyên môn cho SV. Với việc sử dụng TLĐB triều Nguyễn, đặc biệt là địa bạ Nam bộ trong dạy học LS địa phương không đơn thuần là khai thác thông tin về tình hình quản lí, sở hữu và sử dụng ruộng đất ở các địa phương mà còn gợi mở những định hướng nghiên cứu mới về LS KT-XH Nam bộ. Đặc biệt là vấn đề xác lập chủ quyền lãnh thổ quốc gia ở vùng biên giới Tây Nam Việt Nam dưới Triều Nguyễn, góp phần quan trọng vào việc giáo dục nhận thức LS đúng đắn cho SV. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Phan Huy Lê (chủ biên, 2005). *Địa bạ cổ Hà Nội* (tập 1). NXB Hà Nội.
- [2] Phan Phương Thảo (2009). *Sưu tập địa bạ triều Nguyễn - giá trị và phương pháp tiếp cận*. Hội thảo khoa học trường Đại học Khoa học Xã hội & Nhân văn - Đại học Quốc gia Hà Nội, tr 196-201.
- [3] Nguyễn Đình Đầu (1994). *Tổng kết nghiên cứu địa bạ Nam Kỳ lục tỉnh*. NXB TP. Hồ Chí Minh.
- [4] Phan Ngọc Liên - Trần Văn Trị (chủ biên, 2000). *Phương pháp dạy học Lịch sử*. NXB Giáo dục.
- [5] Nguyễn Cảnh Minh (chủ biên, 2008). *Giáo trình phương pháp nghiên cứu và biên soạn lịch sử địa phương*. NXB Đại học Sư phạm.
- [6] Nguyễn Văn Thâm - Phan Đại Doãn (1986). *Phương pháp hệ thống và việc nghiên cứu các nguồn sử liệu của lịch sử Việt Nam*. Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử, số 5, tr 68-77.

Xây dựng cấu trúc bài học...

(Tiếp theo trang 191)

về phong trào cách mạng 1930-1931 tại địa phương em (mở rộng phạm vi kiến thức để HS tìm hiểu về phong trào 1930-1931 tại địa phương).

Việc nghiên cứu, đổi mới xây dựng cấu trúc bài học theo hướng linh hoạt, phù hợp nhằm phát huy tính tích cực, chủ động của HS trong dạy học nói chung, dạy học LS ở trường trung học phổ thông nói riêng là một yêu cầu quan trọng, góp phần vào việc đổi mới căn bản toàn diện GD-ĐT hiện nay. Tuy nhiên, trong quá trình thực hiện, GV cần căn cứ vào nội dung cụ thể của từng bài học, trình độ cụ thể của từng đối tượng HS, kế hoạch dạy học bộ môn của từng địa phương, từng cơ sở giáo dục để sao cho bài học đạt hiệu quả cao nhất. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Nguyễn Ngọc Quang (1985). *Lí luận dạy học đại cương* (tập 2). NXB Giáo dục.
- [2] Hồ Ngọc Đại (2010). *Bài học là gì*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [3] N.G. Đairi (Nguyễn Cao Lũy và Đặng Bích Hà dịch, 1973). *Chuẩn bị giờ học Lịch sử như thế nào*. NXB Giáo dục.
- [4] Nguyễn Thị Côi (2006). *Các con đường và biện pháp nâng cao hiệu quả bài học lịch sử ở trường phổ thông*. NXB Đại học Sư phạm.
- [5] Phan Ngọc Liên (chủ biên) - Nguyễn Thị Côi - Trịnh Đình Tùng (2012). *Giáo trình Phương pháp dạy học lịch sử* (tập 1, 2). NXB Đại học Sư phạm.
- [6] Thái Duy Tuyên (1998). *Những vấn đề cơ bản của giáo dục học hiện đại* (tài liệu dùng cho các trường đại học sư phạm, cao đẳng sư phạm). NXB Giáo dục.